

**Parteneriatul Estic în contextul
agresiunii militare ruse
împotriva Ucrainei.
Perspective asupra noii geopolitici
a Uniunii Europene**

Ioana Elena Secu

**Parteneriatul Estic în contextul agresiunii militare ruse împotriva
Ucrainei. Perspective asupra noii geopolitici a Uniunii Europene**

Autor:

Dr. Ioana Elena SECU

București, august 2023

Colecția Working Papers

Institutul European din România

Bd. Regina Elisabeta 7-9, București, România
Telefon: (4021) 314 26 96; Fax: (4021) 314 26 66
E-mail: ier@ier.gov.ro; Website: www.ier.gov.ro

Coordonator colecția de microstudii:

Mihaela-Adriana PĂDUREANU

© Institutul European din România, 2023

** Opiniile exprimate nu angajează decât autorii și nu pot fi considerate ca reprezentând o luare de poziție oficială a Institutului European din România.*

CUPRINS

1. Introducere	6
2. De la politica de vecinătate la o nouă geopolitică a Uniunii Europene în ceea ce privește Parteneriatul Estic.....	7
3. Situația statelor din cadrul Parteneriatului Estic: supraviețuind urmărilor confruntării.....	13
4. Posibile perspective strategice ale Uniunii Europene privind Parteneriatul Estic	18
5. În loc de concluzii: Parteneriatul Estic – spre o Uniune lărgită care transformă războiul în pace	19
Bibliografie	21

LISTĂ ACRONIME

CPE - Comunitatea Politică Europeană

PaE - Parteneriatul Estic

PEV - Politica Europeană de Vecinătate

SUA - Statele Unite ale Americii

UE - Uniunea Europeană

Rezumat:

În actualul context internațional determinat de agresiunea militară rusă neprovocată și ilegală împotriva Ucrainei, declanșată la 24 februarie 2022, situația geopolitică și de securitate a statelor membre ale Parteneriatului Estic (Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaidjan) a suferit modificări semnificative. Astăzi, două dintre acestea, Ucraina și Republica Moldova, sunt țări candidate la aderarea la Uniunea Europeană, pe când Georgia beneficiază de o perspectivă europeană de integrare. Noua geopolitică a Uniunii Europene, prezentată la cel mai înalt nivel al instituțiilor europene, urmărește să protejeze nu doar granițele UE, ci și statele care împărtășesc valorile europene. În cercetarea curentă ne-am propus să arătăm dacă, și în ce măsură, Uniunea Europeană ar putea identifica o nouă strategie privind Parteneriatul Estic, în scopul consolidării acestuia și a menținerii statelor partenere conectate la sfera occidentală. Pentru aceasta vom utiliza mai multe tipuri de surse, precum metoda analizei surselor primare (documente oficiale, discursuri ale personalităților politice etc.) și metoda surselor secundare (studii, articole, cărți academice etc.). Pentru înțelegerea situației actuale a Parteneriatului Estic, precum și a aplicării noii geopolitici a Uniunii în ceea ce privește PaE, am realizat o scurtă prezentare a evoluției acestor țări în cadrul Parteneriatului Estic, în vederea creionării unui tablou al realităților internaționale. În încheiere, vom prezenta concluziile cercetării întreprinse, precum și posibile perspective ale Uniunii Europene asupra îmbunătățirii formatului Parteneriatului Estic, ca urmare a adoptării de către aceasta a unei noi geopolitici, pentru a răspunde provocărilor actuale de securitate.

Cuvinte cheie:

Parteneriatul Estic, Uniunea Europeană, agresiunea militară rusă împotriva Ucrainei, noua geopolitică a Uniunii Europene, reziliență, amenințări hibride.

Biografie:

Ioana Elena Secu este expert în cadrul Serviciului Studii Europene, Institutul European din România. Cu un doctorat în istoria relațiilor internaționale (Universitatea București, 2018), a publicat cel mai recent volum al său în 2022 - *Revoluția contaminată. Ideea rusă și noua politică internațională a Kremlinului (1925-1953)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun. Interesele sale academice nu se limitează la istoria relațiilor internaționale, ci includ și influența culturii asupra direcțiilor acestora de politică externă.

E-mail: ioana.secu[at]ier.gov.ro.

1. Introducere

*„Aceasta este o lume încă în transformare, în care prea multe puteri vorbesc doar limba confruntării și a unilateralismului. (...) Lumea are nevoie de rolul nostru de lider mai mult decât oricând. Să ne ținem angajamentele față de oameni în calitate de putere responsabilă. Să fim o forță pentru pace și pentru schimbări pozitive. (...) Putem fi cei care creează o ordine globală mai bună. Aceasta este vocația Europei. (...) Vom promova și proteja interesele Europei (...) **Ne vom întări partenerii prin cooperare** deoarece partenerii puternici fac Europa puternică. (...) Aceasta este Comisia (Europeană, n.n.) **geopolitică** pe care o am în vedere și de care Europa are nevoie urgentă.”¹*

Încă din toamna anului 2019, înainte de invazia militară a Ucrainei de către Federația Rusă, pentru membrii executivului european, prăpastia dintre democrații și autocrații era din ce în ce mai vizibilă și foarte greu de gestionat. Ceva trebuia schimbat, transformat pentru a-i ajuta nu doar pe cetățenii europeni, ci întreaga umanitate în lupta pentru pace și respectarea drepturilor omului. Pentru Ursula von der Leyen, Președinta Comisiei Europene, Uniunea Europeană era deja una „geopolitică”, o Uniune care avea să sprijine nu doar statele membre, ci pe toți cei care să alăturau valorilor și principiilor europene, o Uniune a cărei geopolitică trebuia să fie una „transformatoare”.

După doar doi ani de la discursul Președintei Comisiei Europene, în 24 februarie 2022², odată cu agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei, sistemul internațional bazat pe reguli a fost pus în pericol, iar granițele valorilor și ale identității democratice și orientate spre pace ale Uniunii Europene au devenit frontiere defensive. Vecinii din Est ai Uniunii Europene (Parteneriatul Estic) suportă presiunea de a fi în centrul conflictului (Ucraina) sau sunt afectați de urmările acestui război. În condițiile date, noua geopolitică a Uniunii Europene ar putea să se axeze pe un concept actualizat privind Parteneriatul Estic de azi (Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Armenia și Azerbaidjan), având la bază o abordare diferită privind vecinătatea UE.

Oricare va fi rezultatul războiului de apărare purtat astăzi de ucraineni, cu sprijin din întreaga lume democratică, Uniunea Europeană și statele membre ar putea alege să le insuflă

¹ Comisia Europeană, 2019, *Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme*, [Discurs al Președintelui ales von der Leyen în plenul Parlamentului European cu ocazia prezentării Colegiului său de comisari și a programului acestora], disponibil online la: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_6408, accesat la 15 aprilie 2023.

² Consiliul European, 2022, *Declarația comună a membrilor Consiliului European, 24 februarie 2022*, disponibilă online la adresa: <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/02/24/joint-statement-by-the-members-of-the-european-council-24-02-2022/>, accesat la 15 aprilie 2023.

țarilor aparținând Parteneriatului Estic o serie de principii, ca parte a unei noi strategii geopolitice a UE: principiul de a rezista presiunilor Moscovei, precum și ale oricărei alte puteri agresive la adresa suveranității și integrității lor teritoriale; principiul unității și a sentimentului de apartenență la cadrul macro al Uniunii Europene și la valorile promovate de aceasta.

În cele ce urmează vom răspunde următoarelor întrebări: cum s-a ajuns la situația în care se află Parteneriatul Estic de azi și cum se conturează noua realitate geopolitică a Uniunii în privința acestuia? Cine sunt actorii implicați în politica de vecinătate estică a UE și care au fost consecințele acțiunilor lor asupra dezvoltării acestui format de cooperare regională?

2. De la politica de vecinătate la o nouă geopolitică a Uniunii Europene în ceea ce privește Parteneriatul Estic

În contextul valului de aderare la Uniunea Europeană din perioada 2004 – 2007, în urma căruia 12 state din Europa Centrală și de Sud-Est au devenit membre ale Uniunii, a avansat pe agendă și următoarea întrebare: ce urma să se întâmple cu celelalte națiuni - europene sau vecine la granițele proiectului european, printre care se aflau și fostele state sovietice, integrate la acea vreme Comunității Statelor Independente, unde influența politică și economică a Moscovei cântărea semnificativ în regimurile acestor țări?

Răspunsul a venit de la Bruxelles prin Politica Europeană de Vecinătate (*European Neighbourhood Policy* - ENP)³, prezentată în 2003 și definită strategic în 2004, care viza vecinătatea sudică și vecinătatea estică. Anterior, în cancelariile euro-atlantice se luase în calcul o posibilă integrare a Moscovei în proiectul european,⁴ măcar în cel privind „cercul de prieteni” din vecinătatea estică. Politica președintelui B. Elțin a părut că își dorește construirea unei noi Rusii, cu o identitate mai degrabă orientată spre euroatlantism și, mai puțin, eurasiatică. În

³ Christopher S. Browning, 2008, *Geostrategies of the European Neighbourhood Policy* [Geostrategiile Politicii Europene de Vecinătate], "European Journal of International Relations", vol. 14 (3), pp. 519-551; a se vedea și *European Neighbourhood Policy*, disponibil online la: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/european-neighbourhood-policy_en, accesat la 15 aprilie 2023.

⁴ Joan DeBardeleben, 2018, *A Transnational Approach to EU – Russia Relations* [O abordare transnațională în relațiile UE-Rusia] în *EU-Russia Relations in Crisis – Understanding Diverging Perceptions* [Relațiile UE-Rusia în criză – înțelegerea percepțiilor divergente], editat de Tom Casier și Joan DeBardeleben, New York, Routledge, p. 13.

1994, se semna Acordul de Parteneriat și Cooperare între UE și Federația Rusă (în vigoare din anul 1997)⁵.

Odată cu Revoluția portocalie din Ucraina (2004)⁶, ne-am putea gândi că Politica de Vecinătate a Uniunii Europene era pusă în fața unei provocări. Atitudinea ofensivă și implicarea Rusiei în evenimentele de la Kiev au arătat că o politică de vecinătate funcțională a UE trebuia să includă instrumente care să ofere cetățenilor doritori de a se integra în Europa liberă și democratică posibilitatea, precum și sprijinul, de a face parte din proiectul european, mai ales, prin câștigarea „independenței” față de Federația Rusă.⁷ Acțiunile agresive ale Moscovei din Georgia, în august 2008, (ulterior, criza „gazelor” din Ucraina) au convins statele membre că un parteneriat cu vecinătatea estică a Uniunii devenise de acum o necesitate.

Astfel că, la începutul lui 2008, Polonia și Suedia propun Consiliului Uniunii Europene inițiativa „Parteneriatului Estic”. În aceeași perioadă, diferite guverne europene mai sperau la o cooperare cu Moscova. Se purtau negocieri menite de a ajunge la un nou acord între Federația Rusă și statele membre ale UE. Orice viziune de cooperare cu Kremlinul s-a năruit, însă, imediat după invazia Georgiei, din 2008.

Cu o Georgie afectată de război, o Republică Moldova și o Ucraină care încercau să scape de guvernele impuse de Moscova, un Belarus care urma liniile Federației Ruse și o Armenie și un Azerbaidjan supuse influenței Kremlinului, Uniunea Europeană a ales să ofere o alternativă acestor țări, construind un cadru de cooperare regională și afirmând necesitatea de a consolida relațiile Uniunii cu statele menționate.

În 2009, trei state din Europa de Est (Ucraina, Republica Moldova, Belarus) și trei din Caucazul de Sud (Georgia, Armenia, Azerbaidjan) au semnat la Praga „Parteneriatul Estic”, o formă de asociere destinată să ajute țările implicate „să se angajeze în a respecta principiile legilor internaționale, valorile lumii democratice, statul de drept și respectul față de drepturile omului și de libertățile fundamentale, dar și față de economia de piață, dezvoltarea sustenabilă și o bună guvernare.” Așa cum arată documentul semnat de cele șase state ale Parteneriatului, precum și de Uniunea Europeană și de statele sale membre:

⁵ *Acord de Parteneriat și Cooperare de instituire a unui parteneriat între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte*, 1997, disponibil online la: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:21997A1128\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:21997A1128(01)), accesat la 1 iunie 2023.

⁶ *Ukraine's Orange Revolution, [Revoluția portocalie din Ucraina]*, 2023, The Kyiv Independent, disponibil online la: <https://kyivindependent.com/ukraines-orange-revolution/>, accesat la 21 iulie 2023.

⁷ Joan DeBardeleben, *op.cit.*, p. 16.

„principalul scop al Parteneriatului Estic este să creeze condițiile necesare pentru accelerarea asocierii politice și a viitoarei integrări economice între Uniunea Europeană și statele partenere (...) un angajament comun pentru stabilitate, securitate și prosperitate al Uniunii Europene, țările partenere și al întregului continent european. (...) Principalele domenii ale cooperării vor fi: democrația, buna guvernare și stabilitatea; integrarea economică și convergența cu Uniunea Europeană a politicilor sectoriale, securității energetice și a contactului dintre popoare.”⁸

Parteneriatul Estic a luat naștere în 2009 din dorința Uniunii Europene de a arăta că nu granițele geografice determină „cine sau ce este Europa”. Un factor accelerator a fost atacul militar rus asupra Georgiei din 2008 așa cum arată și concluziile Consiliului European extraordinar din 1 septembrie 2008⁹. Pentru fiecare dintre statele noului parteneriat, sprijinul oferit de Uniune putea să reprezinte un pas în eliberarea de sub influența Moscovei și în realizarea propriului destin. Conform literaturii de specialitate, în acel moment ar fi existat două explicații pentru geopolitica Uniunii:

1. Parteneriatul Estic avea să fie o zonă tampon între Uniunea Europeană și Rusia *sau*
2. Popoarele din estul Europei unite urmau să reprezinte o „punte” pentru îmbunătățirea relațiilor cu Moscova.

Granițele „defensive” ale Europei începeau să devină strânse în fața Moscovei, însă aceasta nu intenționa să renunțe atât de ușor la teritoriile pe care le dorea sub influența sa. Astfel încât, atunci când statelor Parteneriatului Estic li s-au propus spre semnare Acordurile de asociere cu Uniunea Europeană (care cuprinde și crearea unei zone de liber schimb complex și cuprinzător. DCFTA¹⁰), Kremlinul a demarat acțiuni de subminare ale guvernelor implicate. Privind retrospectiv, probabil că în acest moment al istoriei regăsim începutul acțiunilor lui Vladimir Putin din zilele noastre: **hotărârea guvernului de la Kremlin de a nu respecta suveranitatea statelor**. Astfel, în anul 2013, Armenia a fost convinsă de trimișii ruși să-și schimbe poziția și, în loc să accepte acordul cu UE, să aplice pentru integrarea în Uniunea

⁸ Consiliul Uniunii Europene, 2009, *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit* [Declarație comună în cadrul Summitului de la Praga al Parteneriatului Estic], Bruxelles, disponibil la: https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf, accesat la 18 mai 2023.

⁹ Consiliul European, 2008, Concluziile Consiliului European extraordinar din 1 septembrie 2008, disponibil la: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2012594%202008%20INIT/EN/pdf>, accesat la 24 iulie 2023.

¹⁰ EUR-Lex, Acord de asociere cu Republica Moldova, <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/association-agreement-with-moldova.html>, accesat la 24 iulie 2023. Vezi și: Comisia Europeană, Zona de liber schimb aprofundată și cuprinzătoare UE-Moldova, <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/ro/content/zona-de-liber-schimb-aprofundata-si-cuprinzatoare-ue-moldova>, accesat la 24 iulie 2023.

Eurasiatică¹¹. Șantajul Moscovei s-a bazat pe dependența totală a Erevanului de gazul rusesc, prezența militară rusă pe teritoriul Armeniei și implicarea Kremlinului în diferendul cu Azerbaidjanul în ceea ce privea enclava Nagorno-Karabakh. Însă, pentru Putin, Kievul era cheia politicii sale, atunci ca și acum, „leagănul civilizației rusești”, o piesă importantă a trecutului său.

„Uniunea Europeană este, în fundamentul său, o comunitate a valorilor. În cele din urmă, aceste valori ne ghidează politicile, acestea fiind reflectate în abordarea noastră față de statele individuale”, sublinia Herman van Rompuy, președintele Consiliului European în septembrie 2014.¹² De unitatea acestor valori este probabil să se fi simțit amenințat liderul de la Kremlin atunci când a hotărât să atace militar Ucraina în regiunile Donețk și Luhansk, iar ulterior să anexeze Crimeea ucraineană în anul 2014¹³. Ocuparea Crimeii avea să dezvăluie starea lucrurilor de astăzi: agresiunea militară rusă împotriva Ucrainei și, în definitiv, o lovitură asupra sistemului internațional bazat pe reguli.

Deși principiile pe care s-a fundamentat au fost „stabilitate și prosperitate”, planul dezvoltării Parteneriatului Estic a fost redefinit pentru a cuprinde conceptul **de reziliență**. Cu Rusia din ce în ce mai aproape de frontierele fizice ale Uniunii (ocuparea Crimeei), Uniunea Europeană a lansat în iunie 2016 *Strategia Globală a UE* care chema statele membre, ca nicidecum în istoria acesteia, să ajute la crearea unei Europe și mai puternice, care să poată fi rezilientă în fața provocărilor de securitate.¹⁴ Luând în considerare cadrul larg al conceptului de „apărare”, „reziliența” făcea referire la ideea de a rezista, având în vedere că, la momentul

¹¹ “In that context, the President of the Republic of Armenia S. Sargsyan announced the decision of the Republic of Armenia to join the Customs Union and to take necessary steps toward that end, and later to participate in the formation of the Eurasian economic union” [*În acest context, Președintele Republicii Armenia S. Sargsyan a anunțat decizia Republicii Armenia de a adera la Uniunea Vamală și de a lua măsurile necesare în acest scop, iar mai târziu de a participa la formarea Uniunii Economice Eurasiatice*), Sursa: *Președintele Republicii Armenia Serj Sargsian și Președintele Federației Ruse Vladimir Putin semnează declarația comună, Moscova, 3 septembrie 2013*, disponibilă la <https://www.president.am/en/press-release/item/2013/09/03/President-Serzh-Sargsyan-and-President-Vladimir-Putin-joint-statement/>, accesat la 3 iunie 2023.

¹² Consiliul European, 2014, *Closing session Keynote speech on the main challenges for the European Union until 2020 and beyond by Herman van Rompuy, President of the European Council* [*Discursul principal de încheiere a sesiunii asupra principalelor provocări ale UE până în 2020 și după*, Herman van Rompuy, Președintele Consiliului European], disponibil online la: <https://newsroom.consilium.europa.eu/collections/speeches-of-herman-van-rompuy/closing-speech-at-the-6th-cohesion-forum-part-1>, accesat la data de 15 mai 2023.

¹³ Consiliul Uniunii Europene, *Anexarea ilegală de către Rusia a Crimeii și a Sevastopolului: Consiliul reînnoiește sancțiunile pentru încă un an*, disponibil online la: <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2021/06/21/russia-s-illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol-council-renews-sanctions-for-a-further-year/>, accesat la data de 9 mai 2023.

¹⁴ *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, [*Viziune comună, acțiune comună: o Europă mai puternică. O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene*], disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf, accesat la data de 12 mai 2023.

2016, Europa părea că nu mai este înconjurată doar de un „cerc de prieteni”, ci de unul de foc.¹⁵

Soluția părea a fi nu doar reziliența statelor membre ale UE, ci și, a celor din vecinătatea UE.

La finele anului 2021, chiar înainte de invazia Rusiei în Ucraina, a avut loc **Summitul de la Bruxelles al Parteneriatului Estic**¹⁶, la care au participat reprezentanții Ucrainei, Republicii Moldova, Georgiei, Armeniei și Azerbaidjanului. Belarus anunțase în vara aceluiași an că se retrage din PaE din cauza sancțiunilor primite în urma protestelor de stradă din Minsk, stinse cu brutalitatea regimului dictatorial al lui Lukașenko¹⁷. Tensiunea privitoare la viitoarele acțiuni militare ale Rusiei se simțea deja, astfel încât dezbaterile au urmărit doar acest subiect.

Astfel, războiul din Ucraina avea să arate atât partea înfricoșătoare a unui stat condus de un om care se consideră reprezentant al unui stat „ales”, Putin, cât și o ideologie și o dinamică a securității total opusă față de cea euroatlantică. Președintele Federației Ruse „anunța” cu mult timp înainte invazia din Ucraina în articolul dat publicității intitulat „Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor” și publicat în vara lui 2021. Ceea ce „cred cu fermitate”, atenționează el, este că „Rușii și ucrainenii sunt un singur popor – un tot unitar.” În mâinile sale, istoria avea să devină un instrument tragic: „Sunt convins că adevărata suveranitate a Ucrainei este posibilă doar în parteneriat cu Rusia. Legăturile noastre spirituale, umane și civilizaționale formate de-a lungul secolelor își au originea în aceeași sursă și au fost întărite de procese, realizări și victorii comune. (...) Pentru că noi suntem un singur popor.”¹⁸

Evenimentele militare din Ucraina au făcut ca Parteneriatul Estic să fie în prezent în centrul noii geopolitici a UE. Viitorul Europei, inclusiv prin identificarea UE drept un jucător pe scena geopolitică a lumii, va depinde de ceea ce se întâmplă pe front, de rezultatul războiului și de modalitatea în care Uniunea va reuși să insuflă statelor aflate în trecut sub sfera de influență a Moscovei principiile pentru care luptă. Și nu doar ordinea internațională, ci și

¹⁵ Christian Kaunert, 2022, *EU Eastern Partnership, Hybrid Warfare and Russia's Invasion of Ukraine*, [Parteneriatul Estic al Uniunii Europene, războiul hibrid și invazia Rusiei împotriva Ucrainei] “Eucrim”, nr. 2, p. 158.

¹⁶ Consiliul Uniunii Europene, 2021, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit* [Declarație comună a Summit-ului Parteneriatului estic], disponibilă online la: <https://www.consilium.europa.eu/media/53527/20211215-cap-joint-declaration-en.pdf>, accesat la data de 12 mai 2023.

¹⁷ Belta – Belarusian Telegraph Agency, 2021, *European Union ambassador informed about Belarus steps in response to EU sanctions*, [Ambasadorul Uniunii Europene a vorbit despre măsurile Belarusului ca răspuns la sancțiunile UE] disponibil online la: <https://eng.belta.by/politics/view/european-union-ambassador-informed-about-belarus-steps-in-response-to-eu-sanctions-141235-2021/>, accesat la 27 mai 2023.

¹⁸ Administrația Prezidențială din Rusia, *Article by Vladimir Putin "On the Historical Unity of Russians and Ukrainian"* [Articol de Vladimir Putin, "Asupra unității istorice a rușilor și ucrainenilor"], disponibil online la: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>, accesat la data de 18 aprilie 2023.

securitatea europeană la granițele sale estice va depinde atât de rezultatul războiului, cât și de poziționarea statelor membre ale Parteneriatului Estic față de Federația Rusă și Uniunea Europeană.

Schimbarea rolului geopolitic al UE a fost prezentată chiar de Înaltul Reprezentat al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate:

„Putem deja să spunem că războiul din Ucraina din 2022 a arătat nașterea tardivă a Uniunii geopolitice. Timp de ani de zile, europenii au întârziat în a face Uniunea Europeană mai conștientă din punct de vedere al securității, cu o unitate a obiectivelor și capabilităților pentru a-și urmări idealurile politice pe scena mondială. (...) Noi avem nevoie să ne asigurăm că trezirea geopolitică a Uniunii Europene se va preface într-o postură strategică permanentizată.”¹⁹

De la începutul agresiunii militare ruse împotriva Ucrainei, s-au succedat o serie de probleme în statele din regiune. Pe lângă atacul la adresa civililor din Ucraina, criza refugiaților, conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan din cauza Nagorno - Karabakh, protestele din Georgia împotriva atitudinii antieuropene a guvernului (martie 2022), s-au făcut resimțite și războiul hibrid dus de Rusia în Republica Moldova²⁰, respectiv criza energetică și economică din aceste țări.

Răspunsul Uniunii Europene a venit rapid: nu doar pachetele de sancțiuni financiare îndreptate împotriva Rusiei, ci și asistența umanitară pentru Ucraina (și pentru refugiați), acordarea statutului de candidat la aderarea la Uniunea Europeană pentru Ucraina și Republica Moldova, susținerea perspectivei europene a Georgiei și intervenția cu o forță civilă de observație la granița dintre Armenia și Azerbaidjan, toate au arătat o putere de unitate și reziliență extraordinară a statelor membre.

Ce se întâmplă în acest moment în cadrul unui stat al Parteneriatului Estic nu reprezintă un risc doar pentru statele partenere, ci pentru întreaga Uniune Europeană. La granițele acestor țări se poate constitui, sau nu, apărarea întregii Europe. Conflictul se poartă între două sisteme diametral opuse: unul, cel reprezentat de Rusia, lipsit de umanitate, respect pentru pace,

¹⁹ Serviciul European de Acțiune Externă, 2020, *Europe in the Interregnum: Our Geopolitical Awakening after Ukraine*, [Europa în Interregnum: Trezirea noastră geopolitică după Ucraina], disponibil online la: https://www.eeas.europa.eu/eeas/europe-interregnum-our-geopolitical-awakening-after-ukraine_en; Josep Borrel, 2020, a se vedea și *Embracing's Europe's Power*, [Îmbrățișând puterea Europei], Project Syndicate, disponibil online la: <https://www.project-syndicate.org/commentary/embracing-europe-s-power-by-josep-borrell-2020-02>, accesat la data de 8 mai 2023.

²⁰ Dumitru Mînzărari, *Population-centric: Lessons from Russia's hybrid war*, [Centrat pe populație: lecții din războiul hibrid al Rusiei în Moldova], 17 martie 2023, disponibil online la: <https://ecfr.eu/article/population-centric-lessons-from-russias-hybrid-war-in-moldova/>, accesat la data de 12 aprilie 2023.

libertate și drepturile omului; și cel de-al doilea, reprezentat de proiectul euroatlantic, iubitor de pace, adept al legislației internaționale, al democrației, statului de drept, independenței popoarelor și respectului față de drepturile omului și libertăților cetățenești.

3. Situația statelor din cadrul Parteneriatului Estic: supraviețuind urmărilor confruntării

Agenda Parteneriatului Estic post-2020 are la bază redresarea, reforma și reziliența. Se axează pe consolidarea asocierii politice și a integrării economice a țărilor partenere. La 18 martie 2020, Comisia Europeană a adoptat „Politica privind Parteneriatul Estic după 2020: Consolidarea rezilienței – un Parteneriat Estic care produce rezultate pentru toți”²¹. Obiectivele asumate post-2020 sunt:

- *Economii reziliente, durabile și integrate;*
- *Instituții responsabile, statul de drept și securitatea;*
- *Reziliența în materie de mediu și reziliența la schimbările climatice;*
- *Transformarea digitală;*
- *Societăți echitabile și favorabile incluziunii.*

Pornind de la contextul agendei post-2020, poate fi considerat că **agresiunea militară rusă asupra Ucrainei a determinat Uniunea Europeană să reconsidere propria geopolitică și formele de sprijin oferite statelor partenere**. Democrația, respectul față de drepturile omului, o economie sustenabilă, pacea, buna guvernare și colaborarea între state având la bază principiile dreptului internațional acestea sunt idealurile care pot face diferența în beneficiul lumii libere, în construirea unui viitor verde, lipsit de conflicte militare amenințătoare. Din acest motiv, putem aprecia că este necesar ca politica privind Parteneriatul Estic, precum și obiectivele necesare funcționării acestui format, să fie ajustate.

Din 24 februarie 2022, Uniunea Europeană, prin hotărârea statelor membre de a rămâne unite în fața atacului rus asupra Ucrainei, a demonstrat că strategia sa în estul Europei se poate

²¹ Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, 19 martie 2020, *Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor*, „Politica privind Parteneriatul Estic după 2020. Consolidarea rezilienței – un Parteneriat Estic care produce rezultate pentru toți”, disponibil online la: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6930-2020-INIT/ro/pdf>, accesat la data de 1 mai 2023.

adapta rapid pentru menținerea echilibrului și a salvării păcii. Dar nu este de ajuns să existe o geostrategie corespunzătoare unei situații de criză. Hotărârea statelor UE de a sancționa Federația Rusă trebuie să fie fermă și să se fundamenteze pe o nouă geopolitică.

Ajutorul financiar și militar acordat Ucrainei²², adoptarea sancțiunilor financiare asupra Federației Ruse²³, acordarea statutului de țări candidate Republicii Moldova și Ucrainei, precum și perspectiva integrării europene a Georgiei²⁴, dar și intervenția în conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan (Uniunea Europeană lansând misiunea civilă în Armenia²⁵), toate acestea schițează o Uniune Europeană activă în apărarea valorilor promovate de aceasta.

Ținând cont de aspectele expuse anterior este de reflectat în ce măsură va reuși noua geopolitică a Uniunii să unească lumi atât de diferite, pentru un scop comun: teama georgienilor față de posibila sporire a agresivității Federației Ruse în raport cu Georgia și tensiuni politice la nivel intern, conflictul din Nagorno-Karabakh și medierea relațiilor dintre Armenia și Azerbaidjan sau apărarea Republicii Moldova de un atac al Kremlinului?

În cadrul Parteneriatul Estic se mai regăsesc în acest moment doar cinci state active: trei din Caucazul de Sud - Armenia, Azerbaidjan, Georgia; și două din Europa de Est - Ucraina, Republica Moldova. Participarea Belarusului la acest format de cooperare a fost suspendată în 2021, după ce Uniunea Europeană a dispus aplicarea unor măsuri restrictive/sancțiuni ca urmare a reprimării violente a protestelor din 2020²⁶. Totodată, ca urmare a faptului că Belarus a sprijinit de la început Federația Rusă în agresiunea asupra Ucrainei, a fost înregistrată o schimbare de abordare a Uniunii Europene (precum, de ex.: aplicarea de sancțiuni financiare).

²² Pagina de internet oficială a Uniunii Europene privind acțiunile de solidaritate desfășurate de UE din momentul atacului militar ilegal al Rusiei împotriva Ucrainei, disponibilă online la: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index_en, accesată la data de 30 aprilie 2023.

²³ Comisia Europeană, *EU Sanctions against Russia Following the Invasion of Ukraine [Sancțiunile Uniunii Europene împotriva Rusiei ca urmare a invaziei Ucrainei]*, disponibil online la: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en, accesat la data de 25 aprilie 2023.

²⁴ Parlamentul European, *Candidate Status of Ukraine, the Republic of Moldova, and Georgia*, „European Parliament resolution of 23 June 2022 on the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia (2022/2716(RSP))” [Statutul de candidat al Ucrainei, Republicii Moldova și Georgiei, „Rezoluția Parlamentului European din 23 iunie 2022 privind statutul de candidat al Ucrainei, Republicii Moldova și Georgiei (2022/2716(RSP))”], disponibile online la: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0249_EN.html, <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/candidate-status-of-ukraine-the-republic/product-details/20220701DPU33322>, accesate la data de 25 aprilie 2023.

²⁵ Site-ul oficial al Misiunii Europene în Armenia, https://www.eeas.europa.eu/euma/about-european-union-mission-armenia_en?s=410283, accesat la data de 25 aprilie 2023.

²⁶ Euronews, *Revolt, repression and reprisals: A look back at a year of turmoil in Belarus [Revoltă, represiune și reprimare: analiza unui an de tulburări în Belarus]*, disponibil online la <https://www.euronews.com/2021/08/09/revolt-repression-and-reprisals-a-look-back-at-a-year-of-turmoil-in-belarus>, accesat la 1 iunie 2023.

Având în vedere problematicile identificate anterior, în cele ce urmează vor fi punctate o serie de aspecte de politică externă ale statelor Parteneriatului Estic care pot contribui la dezvoltarea cadrului de înțelegere a factorilor care influențează formatul de cooperare și relațiile bilaterale.

Un stat membru al Parteneriatului Estic care, înregistrează niveluri scăzute în aplicarea drepturilor omului și respectarea libertăților individuale, **Azerbaidjan**²⁷, joacă un rol hotărâtor, atât pentru Europa, cât și pentru zona Orientului Mijlociu (fiind un adversar al Iranului, aliat declarat al Kremlinului). După invadarea Ucrainei de către Federația Rusă, resursa energetică venită din Baku a devenit prioritară pentru Uniunea Europeană. Această direcție a fost reflectată și prin semnarea *Parteneriatului energetic strategic* (la București în decembrie 2022²⁸) care, prin crearea Coridorului Verde, unește Azerbaidjanul, Georgia, România și Ungaria și are scopul de a reduce dependența de resursele energetice rusești. Se preconizează, astfel, că energia transportată prin acest canal va ajunge și în celelalte state ale PaE precum Ucraina și Republica Moldova.

În ceea ce privește **Armenia**, este de semnalat faptul că premierul armean Nikol Pașinian a exprimat la începutul anului 2023 că forțele armate ruse aflate în Nagorno-Karabakh nu mai pot face față situației de la granița amenințată în orice moment de izbucnirea unor noi atacuri armate²⁹. De aceea, sprijinul oferit de Uniunea Europeană prin susținerea misiunii civile de monitorizare a graniței (EUMA) a fost văzut de partea armeană ca fiind semnificativ³⁰. O contribuție importantă privind misiunea civilă EUMA aparține României, care a susținut această propunere, prin ministrul de externe, în urma turneului realizat în statele din Caucazul

²⁷ Freedom House, *Freedom in the World 2023 – Marking 50 Years in the Struggle for democracy, 2023*, [Libertatea în lume 2023 – Marcarea a 50 de ani în lupta pentru democrație, 2023], disponibil online la https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FIW_World_2023_DigitalPDF.pdf, accesat la 20 mai 2023. Azerbaidjanul este considerat a fi o țară profund autoritară, fiind în topul celor mai autoritare 57 de state din lume și printre cele 19 cu scorul cel mai scăzut în ceea ce privește respectarea drepturilor și libertăților omului.

²⁸ *Semnarea Acordului între Guvernele Republicii Azerbaidjan, Georgiei, României și Ungariei privind Parteneriatul Strategic în domeniul dezvoltării și transportului energiei verzi*, disponibil online la: <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/semnarea-acordului-intre-guvernele-republicii-azerbaidjan-georgiei-romaniei-si-ungariei-privind-parteneriatul-strategic-in-domeniul-dezvoltarii-si-transportului-energiei-verzi>, accesat la data de 4 mai 2023.

²⁹ Felix Light, Nailia Bagirova, *Armenia says concerned by Russian peacekeepers' role in blockade row*, [Armenia se declară îngrijorată de rolul forțelor ruse de menținere a păcii în conflictul legat de blocadă], disponibil online la <https://www.reuters.com/world/europe/armenias-pashinyan-denies-criticising-russian-peacekeepers-2023-01-10/>, accesat la data de 5 mai 2023.

³⁰ Consiliul Uniunii Europene, *Armenia: UE lansează o misiune civilă pentru a contribui la stabilitatea în zonele de frontieră*, Comunicat de presă, 20 februarie 2023, disponibil online la <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2023/02/20/armenia-eu-launches-a-civilian-mission-to-contribute-to-stability-in-border-areas/>, accesat la 2 iunie 2023.

de Sud în iunie 2021, alături de miniștrii de externe din Austria și Lituania și în coordonare cu Înalțul Reprezentant Josep Borrell³¹.

Membrii Uniunii Europene sunt uniți în sprijinirea **Ucrainei** în fața agresiunii neprovocate și nejustificate a Rusiei. UE condamnă fără echivoc acest război, precum și anexarea ilegală a Crimeei de către Federația Rusă. Statele membre rămân ferme în angajamentul lor față de suveranitatea Ucrainei și integritatea sa teritorială. UE și-a intensificat sprijinul politic, umanitar și financiar și asistența militară pentru Ucraina și impune masiv sancțiuni împotriva Kremlinului. Din 23 iunie 2022, alături de Republica Moldova, și Ucraina are statutul de țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană. Statele membre ale UE au mobilizat peste 19 miliarde euro în finanțare umanitară, acordând, o asistență macrofinanciară suplimentară de până la 3 miliarde euro.³²

Legăturile dintre UE și Republica Moldova sunt în continuă dezvoltare de peste douăzeci de ani. Din 2014, relațiile au drept fundament Acordul de Asociere UE-Moldova, care prevede bazele unei cooperări politice și economice mai puternice și integrarea Republicii Moldova în spațiul european. Asistența UE și sprijinul pentru reformele democratice au adus beneficii tangibile cetățenilor moldoveni. La 2 iunie 2021, Comisia Europeană a anunțat un plan de redresare economică pentru Republica Moldova, prin care a prevăzut un ajutor de aprox. 600 de milioane euro pentru perioada 2021-2024 pentru a atrage investițiile în Moldova și a sprijini redresarea economică, în schimbul unor reforme structurale.³³

România susține în mod activ sprijinul acordat celor două țări în vederea aderării acestora la familia europeană, precum și cooperarea în **formatul trilateral România-Ucraina-Republica Moldova**, pentru consolidarea capacităților comune și, de asemenea, în contextul invaziei ruse împotriva Ucrainei, pentru a reduce efectele acțiunilor militare și hibride agresive ale Federației Ruse din cele două state, dar și în scopul întăririi rezilienței Kievului și Chișinăului.³⁴

³¹ Ministerul Afacerilor Externe, 2023, *Consultările politice ale ministrului afacerilor externe Bogdan Aurescu cu ministrul afacerilor externe al Republicii Armenia, Ararat Mirzoyan*, disponibil online la: <https://www.mae.ro/node/61514>, accesat la 2 iunie 2023.

³² European Union External Action, *Eu – Ukraine relations – factsheet (Relațiile UE – Ucraina – Fișă de informare)*, 23.09.2022, disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-ukraine-relations-factsheet_en, accesat la 3 iunie 2023.

³³ European Union External Action, *Eu – Moldova relations – factsheet (Relațiile UE – Republica Moldova – Fișă de informare)*, 16.11.2021, disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-moldova-relations-factsheet_en, accesat la 3 iunie 2023.

³⁴ Ministerul Afacerilor Externe, 2023, *Declarația comună a miniștrilor afacerilor externe și miniștrilor apărării ai României, Republicii Moldova și Ucrainei / Joint Statement of the ministers of foreign affairs and ministers of*

UE furnizează anual **Georgiei** un ajutor de aproximativ 100 de milioane de euro subvenționați pentru a sprijini agenda ambițioasă de reforme. *Instrumentul de vecinătate, dezvoltare și cooperare internațională – Europa globală (NDICI)* este principalul instrument de cooperare a UE cu partenerii externi, inclusiv Georgia, pentru perioada 2021-2027. Granturile acordate de UE Georgiei pentru perioada 2021-2024 se ridică la 340 de milioane euro și vor fi completate de alte programe regionale și tematice, precum și de finanțare sub forma împrumuturilor. La 3 martie 2022, Georgia și-a prezentat cererea de aderare la UE. Comisia Europeană a adoptat avizul la 17 iunie, recomandând Consiliului European să acorde Georgiei o perspectivă europeană și înaintând un pachet de 12 priorități care ar trebui îndeplinite în vederea acordării statutului de țară candidată la aderare. La 23 iunie 2022, Consiliul European a aprobat această recomandare, iar Georgia ar trebui să obțină statutul de candidată la aderare atunci când prioritățile vor fi îndeplinite.³⁵

Putem observa, astfel, că timpurile actuale aduc amenințări grave la adresa stabilității și păcii atât în statele vizate de diferitele tipuri de atacuri rusești, asemenea țărilor aflate în PaE, cât și în întreaga lume, ca urmare a războiului purtat de Federația Rusă împotriva Ucrainei, după cum ne arată și *Raportul anual privind amenințările pentru anul 2023 al Comunității SUA de Intelligence*³⁶. Din acesta reținem, că pe parcursul acestui an, Statele Unite ale Americii și aliații săi se vor confrunta cu un mediu de securitate internațional dominat de două provocări strategice critice în materie de securitate națională, care au **consecințe directe asupra Parteneriatului Estic**: competiția strategică dintre Statele Unite ale Americii și aliații săi, pe de o parte, și China și Federația Rusă, pe de altă parte, asupra tipului de ordine mondială care va apărea, face ca următorii ani să fie critici pentru a determina cine și ce va modela situația actuală, în contextul acțiunilor ruse în Ucraina, care amenință să escaladeze într-un conflict mai larg între Rusia și Occident. Însă, spune raportul american, Moscova va continua să folosească o serie de instrumente pentru a promova ceea ce consideră ca fiind propriile sale interese și pentru a încerca să submineze interesele SUA și ale aliaților săi.

defense of Romania, the Republic of Moldova and Ukraine, 13 aprilie 2023, disponibilă online la: <https://www.mae.ro/node/61647>, accesat la 2 iunie 2023.

³⁵ European Union External Action, *EU – Georgia relations – factsheet (Relațiile UE – Georgia – Fișă de informare)*, 11.11.2022, disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-georgia-relations-factsheet_en, accesat la 3 iunie 2023.

³⁶ *Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community*, Office of the Director of National Intelligence, February 6, 2023, [Evaluarea anuală a amenințărilor realizată de Comunitatea de Informații din SUA, Biroul directorului de informații naționale, 6 februarie 2023], disponibil online la <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2023-Unclassified-Report.pdf>, accesat la data de 20 aprilie 2023.

Raportul atrage atenția și cu privire la situația statelor din Parteneriatul Estic:

- *În statele post-sovietice, Moscova este mai puțin capabilă să intervină în Belarus, Asia Centrală și Caucazul de Sud, decât a fost în 2020 în Belarus și în 2022 în Kazahstan – în ambele cazuri, expresii ale nemulțumirii populare față de guvernare.*
- *Rusia va continua să folosească energia ca instrument de politică externă pentru a încerca să constrângă cooperarea și să slăbească unitatea occidentală asupra Ucrainei, deși sancțiunile rezultate din război remodelează relațiile energetice ale Rusiei, atât în moduri previzibile, cât și imprevizibile.*

Statele Parteneriatului Estic sunt, din momentul declanșării conflagrației purtate astăzi pe teritoriul ucrainean, în vizorul „armelor” rusești, această situație fiind caracterizată de specialistul în politica de extindere, Pierre Mirel, ca o formă de închidere a acestora în sfera de influență rusească³⁷. Pe de altă parte, trei dintre acestea au primit fie statutul de candidat la aderare fie perspectiva europeană (Ucraina, Republica Moldova și, respectiv, Georgia). Toate cele cinci țări rămase în PaE beneficiază, așa cum am arătat, în continuare, de sprijinul necondiționat al Uniunii. Însă, pentru a întări acest format de cooperare, UE ar putea fi acel „motor” geopolitic care să susțină coeziunea și reziliența acestor țări, precum și lărgirea drumului european al acestora. Astfel, perspectivele de mai jos ar putea oferi actorilor implicați recomandări în vederea dezvoltării relațiilor statelor Parteneriatului Estic cu Uniunea Europeană.

4. Posibile perspective strategice ale Uniunii Europene privind Parteneriatul Estic

În baza celor analizate anterior, pot fi formulate o serie de perspective privind abordarea Uniunii Europene în statele Parteneriatului Estic.

- **Accentuarea cooperării bilaterale dintre țările Parteneriatului Estic și statele membre UE** în vederea identificării de noi oportunități economice, culturale și sociale. La acestea se adaugă și încurajarea statelor membre de a dezvolta relații pe orice palier cu statele Parteneriatului Estic, pentru ca acestea din urmă să simtă că fac parte din „Europa lărgită”.

³⁷ Pierre Mirel, The Eastern Partnership under the test of the War in Ukraine [*Parteneriatul Estic testat de războiul din Ucraina*], „European Issues”, Policy Paper, Nr. 624, martie 2022, Fundația Robert Schuman.

- **Consolidarea formatelor de parteneriat și cooperare regională în care sunt implicate și statele PaE**, precum Sinergia Mării Negre sau Comunitatea Politică Europeană (acorduri, parteneriate având consecințe viabile pe plan național, precum și instrumentele de implementare ale măsurilor hotărâte).
- **Explorarea creării unei misiuni europene de monitorizare a respectării drepturilor omului** (cu instrumente juridice care să facă posibilă impunerea respectării acestor drepturi) în cele trei state din Caucazul de Sud, cu o atenție sporită asupra Azerbaidjanului.
- **Sprijinirea dezvoltării unei rețele de tipul centrelor EUROPE DIRECT, după modelul celor din statele membre ale UE**, care să facă legătura directă dintre cetățenii statelor Parteneriatului Estic și Uniunea Europeană (pentru o justă informare a acestora, adresare directă, monitorizarea interesului cetățenilor față de Uniunea Europeană etc.).
- **Sprijinirea conturării unei viziuni geopolitice ca parte a unui statut îmbunătățit și consolidat pentru Parteneriatul Estic.**
- **Explorarea formelor de sprijin pe care Uniunea Europeană le-ar putea oferi pentru țările PaE** de a-și crea mecanisme puternice de apărare, de a previziona orice formă de atac la siguranța națională, de a-și consolida siguranța informațională și securitatea cibernetică.
- **Facilitarea schimbului de experiență în domenii** precum apărare, informațional, educație și sănătate, misiuni de sprijin și monitorizare, acces al reprezentanților țărilor candidate la instituțiile UE, cooperare bilaterală îmbunătățită și eficientă cu statele membre pentru statele PaE candidate la Uniunea Europeană (Ucraina și Republica Moldova).

5. În loc de concluzii: Parteneriatul Estic – spre o Uniune lărgită care transformă războiul în pace

Războiul la care asistăm este unul care încearcă să aducă Ucraina în trecut, trimițând Federația Rusă în „negura sângeroasă” a istoriei lui Stalin: „Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa”³⁸. Putin își dorește să își legitimeze acțiunile și să caute un vinovat pentru starea națiunii ruse. **Agresiunea militară asupra Ucrainei a readus, astfel,**

³⁸ Ioana Elena Secu, *op. cit.*, p. 176.

întreaga atenție internațională asupra opoziției pregnante dintre democrație și autocrație. Din păcate, se prea poate ca războiul să rămână o realitate în toate formele sale în timpurile ce vin: militar, energetic, din punct de vedere al resurselor alimentare, în termeni propagandistici etc. sau poate chiar al amenințărilor nucleare.

De aceea, pentru Uniunea Europeană și partenerii săi din cadrul Parteneriatului Estic, mai mult decât un răspuns punctual imediat la acțiunile Federației Ruse, este de preferat o **politică de contracarare permanentă a încălcărilor păcii, democrației și valorilor europene.** Probabil că aceasta poate și va fi parte a noii geopolitici a Uniunii: încercarea continuă a Bruxelles-ului, prin mijloace democratice, de a reprezenta un far al statului de drept, al drepturilor și libertăților, pentru cetățenii amenințați de orice formă de violență sau autoritarism. Doar în acest fel se va putea face diferența, pe termen mediu și lung, între un sistem internațional bazat pe reguli și emergența unor forme de cooperare multilaterală cu reguli flexibile.

Bibliografie

- *Acord de Parteneriat și Cooperare de instituire a unui parteneriat între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte*, 1997, disponibil online la: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:21997A1128\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:21997A1128(01)), accesat la 1 iunie 2023.
- Administrația Prezidențială din Rusia, *Article by Vladimir Putin "On the Historical Unity of Russians and Ukrainian"* [Articol de Vladimir Putin, „Asupra unității istorice a rușilor și ucrainenilor”], disponibil online la: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>, accesat la data de 18 aprilie 2023.
- Amanda Paul, *The Eastern Partnership, the Russia-Ukraine War, and the Impact on the South Caucasus, Parteneriatul Estic [Războiul ruso-ucrainean și impactul asupra Caucazului de Sud]*, Working Paper – Februarie 2015, Istituto Affari Internazionali, disponibil la <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/eastern-partnership-russia-ukraine-war-and-impact-south-caucasus>.
- Andrei Zagorski, *Eastern Partnership from the Russian Perspective [Parteneriatul Estic din perspectiva rusă]* *Internationale Politik und Gesellschaft Online: International Politics and Society*, nr. 3, 2011, disponibil la https://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-3/05_zagorski.pdf.
- *Anexarea ilegală de către Rusia a Crimeii și a Sevastopolului: Consiliul reînnoiește sancțiunile pentru încă un an*, disponibil la <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2021/06/21/russia-s-illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol-council-renews-sanctions-for-a-further-year/>.
- *Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community [Evaluarea anuală a amenințărilor comunității de informații din SUA]*, Office of the Director of National Intelligence, 6 februarie 2023, disponibil online la <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2023-Unclassified-Report.pdf>, accesat la data de 20 aprilie 2023.
- Belta – Belarusian Telegraph Agency, 2021, *European Union ambassador informed about Belarus steps in response to EU sanctions [Ambasadorul Uniunii Europene a vorbit despre măsurile Belarusului ca răspuns la sancțiunile UE]* disponibil online la: <https://eng.belta.by/politics/view/european-union-ambassador-informed-about-belarus-steps-in-response-to-eu-sanctions-141235-2021/>, accesat la 27 mai 2023.
- *Candidate Status of Ukraine, the Republic of Moldova, and Georgia*, „European Parliament resolution of 23 June 2022 on the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia (2022/2716(RSP))” [Statutul de candidat al Ucrainei, Republicii Moldova și Georgiei, „Rezoluția Parlamentului European din 23 iunie 2022 privind statutul de candidat al Ucrainei, Republicii Moldova și Georgiei (2022/2716(RSP))], disponibil online la https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0249_EN.html, <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/candidate-status-of-ukraine-the-republic/product-details/20220701DPU33322>.

- Christian Kaunert, 2022, *EU Eastern Partnership, Hybrid Warfare and Russia's Invasion of Ukraine* [Parteneriatul Estic al Uniunii Europene, războiul hibrid și invazia Rusiei împotriva Ucrainei] *Eu crim*, nr. 2, p. 158.
- Christian Kaunert, Joana de Deus Pereira, *EU Eastern Partnership, Ontological Security and EU – Ukraine/Russian Warfare* [Parteneriatul Estic al UE, securitatea ontologică și războiul ruso-ucrainean], *Journal of Contemporary European Studies*, 2023, pp.1-12.
- Christopher S. Browning, 2008, *Geostrategies of the European Neighbourhood Policy* [Geostrategiile Politicii Europene de Vecinătate], *European Journal of International Relations*, vol. 14 (3), pp. 519-551;
- „Closing session Keynote speech on The main challenges for the European Union until 2020 and beyond by Herman VAN ROMPUY, President of the European Council”, disponibil online la <https://newsroom.consilium.europa.eu/collections/speeches-of-herman-van-rompuy/closing-speech-at-the-6th-cohesion-forum-part-1>.
- European Neighbourhood Policy, disponibil online la: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/european-neighbourhood-policy_en, accesat la 15 aprilie 2023.
- Comisia Europeană, Zona de liber schimb aprofundată și cuprinzătoare UE-Moldova, disponibil online la: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/ro/content/zona-de-liber-schimb-afundata-si-cuprinzatoare-ue-moldova>, accesat la 24 iulie 2023.
- Comisia Europeană, 2019, *Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme* [Discurs al Președintelui ales von der Leyen în plenul Parlamentului European cu ocazia prezentării Colegiului său de comisari și a programului acestora], disponibil online la: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_6408, accesat la 15 aprilie 2023.
- Comisia Europeană, Bruxelles, 29.6.2022, *COM (2022) 289 final, Comunicare a Comisiei către Parlamentul European și Consiliu. Raport pe 2022 de analiză prospectivă strategică. Corelarea tranziției verzi și a celei digitale în noul context geopolitic*, disponibilă online la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0289>, accesat la 27 mai 2023.
- Comisia Europeană, *EU Sanctions against Russia Following the Invasion of Ukraine* [Sanțiunile Uniunii Europene împotriva Rusiei ca urmare a invaziei Ucrainei], disponibil online la: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en, accesat la data de 25 aprilie 2023.
- Comisia Europeană, *UE și Organizația Națiunilor Unite: obiective comune pentru un viitor durabil, Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*, disponibil online la https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-and-united-nations-common-goals-sustainable-future_ro;
- Consiliul European, „Declarația comună a membrilor Consiliului European, 24 februarie 2022”, disponibilă online la <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press->

[releases/2022/02/24/joint-statement-by-the-members-of-the-european-council-24-02-2022/](https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/02/24/joint-statement-by-the-members-of-the-european-council-24-02-2022/), accesat la 27 mai 2023.

- Consiliul European, 2008, Concluziile Consiliul European extraordinar din 1 septembrie 2008, disponibil online la: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2012594%202008%20INIT/EN/pdf>, accesat la 24 iulie 2023.
- Consiliul European, 2014, *Closing session Keynote speech on the main challenges for the European Union until 2020 and beyond by Herman van Rompuy, President of the European Council [Discursul principal de încheiere a sesiunii asupra principalelor provocări ale UE până în 2020 și după]*, Herman van Rompuy, Președintele Consiliului European], disponibil online la: <https://newsroom.consilium.europa.eu/collections/speeches-of-herman-van-rompuy/closing-speech-at-the-6th-cohesion-forum-part-1>, accesat la data de 15 mai 2023.
- Consiliul European, 2022, *Declarația comună a membrilor Consiliului European, 24 februarie 2022*, disponibilă online la adresa: <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/02/24/joint-statement-by-the-members-of-the-european-council-24-02-2022/>, accesat la 15 aprilie 2023.
- Consiliul European, *Acordul de la Paris privind schimbările climatice. Statele membre ale UE sprijină cu fermitate Acordul de la Paris și obiectivul acestuia de a menține încălzirea globală în limitele unor niveluri sigure. UE va deveni neutral din punct de vedere climatic până în 2050*, disponibil online la <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/climate-change/paris-agreement/>, accesat la 24 iulie 2023.
- Consiliul Uniunii Europene, 2009, *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit* [Declarație comună în cadrul Summitului de la Praga al Parteneriatului Estic], Bruxelles, disponibil online la https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf, accesat la 18 mai 2023.
- Consiliul Uniunii Europene, 2021, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit* [Declarație comună a Summitului Parteneriatului estic], disponibilă online la: <https://www.consilium.europa.eu/media/53527/20211215-eap-joint-declaration-en.pdf>, accesat la data de 12 mai 2023.
- Consiliul Uniunii Europene, *Anexarea ilegală de către Rusia a Crimeii și a Sevastopolului: Consiliul reînnoiește sancțiunile pentru încă un an*, disponibil online la <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2021/06/21/russia-s-illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol-council-renews-sanctions-for-a-further-year/>, accesat la data de 9 mai 2023.
- Consiliul Uniunii Europene, *Armenia: UE lansează o misiune civilă pentru a contribui la stabilitatea în zonele de frontieră*, Comunicat de presă, 20 februarie 2023, disponibil online la <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2023/02/20/armenia-eu-launches-a-civilian-mission-to-contribute-to-stability-in-border-areas/>, accesat la 2 iunie 2023.

- Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, 19 martie 2020, *Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor*, „Politica privind Parteneriatul Estic după 2020. Consolidarea rezilienței – un Parteneriat Estic care produce rezultate pentru toți”, disponibil online la: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6930-2020-INIT/ro/pdf>, accesat la data de 1 mai 2023.
- Council of the European Union, Brussels, 15 December 2021, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit*, disponibil online la <https://www.consilium.europa.eu/media/53527/20211215-eap-joint-declaration-en.pdf>, accesat la 21 iulie 2023.
- Dumitru Mînzărari, *Population-centric: Lessons from Russia's hybrid war* [Centrat pe populație: lecții din războiul hibrid al Rusiei în Moldova], 17 martie 2023, disponibil online la: <https://ecfr.eu/article/population-centric-lessons-from-russias-hybrid-war-in-moldova/>, accesat la data de 12 aprilie 2023.
- *EU Sanctions against Russia Following the Invasion of Ukraine*, [Sancțiunile UE împotriva Rusiei în urma invaziei Ucrainei], disponibil online la https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en, accesat la 21 iulie 2023.
- EUR-Lex, Acord de asociere cu Republica Moldova, disponibil online la: <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/association-agreement-with-moldova.html>, accesat la 24 iulie 2023.
- Euronews, *Revolt, repression and reprisals: A look back at a year of turmoil in Belarus* [Revoltă, represiune și reprimare: analiza unui an de tulburări în Belarus], disponibil online la <https://www.euronews.com/2021/08/09/revolt-repression-and-reprisals-a-look-back-at-a-year-of-turmoil-in-belarus>, accesat la 1 iunie 2023.
- European Commission, ”Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme” (27.11.2019), [Discurs al președintelui ales von der Leyen în plenul Parlamentului European cu ocazia prezentării Colegiului său de comisari și a programului acestora” (27.11.2019),] disponibil online la https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_6408, accesat la 21 iulie 2023.
- European Union External Action, *EU – Georgia relations – factsheet, 11.11.2022*, disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-georgia-relations-factsheet_en, accesat la 3 iunie 2023.
- European Union External Action, *EU – Moldova relations – factsheet, 16.11.2021*, disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-moldova-relations-factsheet_en, accesat la 3 iunie 2023.
- European Union External Action, *EU – Ukraine relations – factsheet, 23.09.2022*, disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-ukraine-relations-factsheet_en, accesat la 3 iunie 2023.
- European Union External Action, *Europe in the Interregnum: Our Geopolitical Awakening after Ukraine*, disponibil online la

https://www.eeas.europa.eu/eeas/europe-interregnum-our-geopolitical-awakening-after-ukraine_en, accesat la 21 iulie 2023.

- Felix Light, Nailia Bagirova, *Armenia says concerned by Russian peacekeepers' role in blockade row*, [Armenia se declară îngrijorată de rolul forțelor ruse de menținere a păcii în conflictul legat de blocadă], disponibil online la <https://www.reuters.com/world/europe/armenias-pashinyan-denies-criticising-russian-peacekeepers-2023-01-10/>, accesat la data de 5 mai 2023.
- Freedom House, *Freedom in the World 2023 – Marking 50 Years in the Struggle for democracy, 2023*, [Libertatea în lume 2023 – Marcarea a 50 de ani în lupta pentru democrație, 2023], disponibil online la https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FIW_World_2023_DigitalPDF.pdf, accesat la 20 mai 2023.
- Geopol21 & Topchubashov Center Joint Report, *South Caucasus: Global, Geopolitical, and Security Significance*, disponibil online la <https://top-center.org/en/reports/3496/south-caucasus-global-geopolitical-and-security-significance>, accesat la 21 iulie 2023.
- Heikki Mikkeli, *The Border of Defence*, în Campling, J. (eds.) *Europe as an Idea and an Identity*, Palgrave Macmillan, London, 1998.
- Ioana Elena Secu, *Revoluția contaminată. Ideea rusă și noua politică internațională a Kremlinului (1925-1953)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2022.
- Jean Crombois, *The Eastern Partnership: Geopolitics and Policy Inertia*, [Parteneriatul estic: geopolitică și inerție politică], *European View*, vol. 18 (1), 2019, pp. 89-96.
- Joan DeBardeleben, 2018, *A Transnational Approach to EU – Russia Relations* [O abordare transnațională în relațiile UE-Rusia] în *EU-Russia Relations in Crisis – Understanding Diverging Perceptions* [Relațiile UE-Rusia în criză – înțelegerea percepțiilor divergente], editat de Tom Casier și Joan DeBardeleben, New York, Routledge, p. 13.
- Joint Research Centre, EU Science Hub, *The twin green and digital transition: How sustainable digital technologies could enable a carbon neutral EU by 2050*, disponibil online la https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/twin-green-digital-transition-how-sustainable-digital-technologies-could-enable-carbon-neutral-eu-2022-06-29_en, accesat la 21 iulie 2023.
- Josep Borrel, *Embracing's Europe's Power*, "Project Syndicate", 08.02.2020, disponibil online la <https://www.project-syndicate.org/commentary/embracing-europe-s-power-by-josep-borrell-2020-02>, accesat la 21 iulie 2023.
- Kai-Olaf Lang, Piotr Buras, *Partnership for Enlargement: a New Way to Integrate Ukraine and the EU's Eastern Neighbourhood*, Policy Brief – June 2022, disponibil online la <https://ecfr.eu/publication/partnership-for-enlargement-a-new-way-to-integrate-ukraine-and-the-eus-eastern-neighbourhood/>.
- Ministerul Afacerilor Externe, 2023, *Consultările politice ale ministrului afacerilor externe Bogdan Aurescu cu ministrul afacerilor externe al Republicii Armenia, Ararat Mirzoyan*, disponibil online la <https://www.mae.ro/node/61514>, accesat la 2 iunie 2023.

- Ministerul Afacerilor Externe, 2023, *Declarația comună a miniștrilor afacerilor externe și miniștrilor apărării ai României, Republicii Moldova și Ucrainei / Joint Statement of the ministers of foreign affairs and ministers of defense of Romania, the Republic of Moldova and Ukraine*, 13 aprilie 2023, disponibilă online la: <https://www.mae.ro/node/61647>, accesat la 2 iunie 2023.
- Ministerul Afacerilor Externe, 2023, *Declarația comună a miniștrilor afacerilor externe și miniștrilor apărării ai României, Republicii Moldova și Ucrainei / Joint Statement of the ministers of foreign affairs and ministers of defense of Romania, the Republic of Moldova and Ukraine*, 13 aprilie 2023, disponibilă online la: <https://www.mae.ro/node/61647>, accesat la 2 iunie 2023.
- *Moldova to host second meeting of European Political Community on 1 June*, "EU NEIGHBOURS EAST", disponibil online la <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/moldova-to-host-second-meeting-of-european-political-community-on-1-june/>.
- Pagina de internet oficială a Uniunii Europene privind acțiunile de solidaritate desfășurate de UE din momentul atacului militar ilegal al Rusiei împotriva Ucrainei, disponibilă online la: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index_en, accesată la data de 30 aprilie 2023.
- Parlamentul European, *Candidate Status of Ukraine, the Republic of Moldova, and Georgia*, „European Parliament resolution of 23 June 2022 on the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia (2022/2716(RSP))” [Statutul de candidat al Ucrainei, Republicii Moldova și Georgiei, „Rezoluția Parlamentului European din 23 iunie 2022 privind statutul de candidat al Ucrainei, Republicii Moldova și Georgiei (2022/2716(RSP))”], disponibile online la: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0249_EN.html, <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/candidate-status-of-ukraine-the-republic/product-details/20220701DPU33322>, accesate la data de 25 aprilie 2023.
- Pierre Mirel, *The Eastern Partnership under the test of the War in Ukraine [Parteneriatul Estic testat de războiul din Ucraina]*, *European Issues*, Policy Paper, Nr. 624, martie 2022, Fundația Robert Schuman.
- *Președintele Republicii Armenia Serj Sargsian și Președintele Federației Ruse Vladimir Putin semnează declarația comună*, Moscova, 3 septembrie 2013, disponibilă la <https://www.president.am/en/press-release/item/2013/09/03/President-Serzh-Sargsyan-and-President-Vladimir-Putin-joint-statement/>, accesat la 3 iunie 2023.
- Ryhor Astapenia, *Rethinking Western policy towards Belarus, Russia and Eurasia Programmes*, [Regândind politica occidentală privitoare la Belarus, Rusia și Eurasia], April 2023, Chatham House, disponibil online la <https://www.chathamhouse.org/2023/04/rethinking-western-policy-towards-belarus>.
- *Semnarea Acordului între Guvernele Republicii Azerbaidjan, Georgiei, României și Ungariei privind Parteneriatul Strategic în domeniul dezvoltării și transportului energiei verzi*, disponibil online la: <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/semnarea-acordului-intre-guvernele-republicii-azerbaidjan-georgiei-romaniei-si-ungariei-privind-parteneriatul-strategic-in-domeniul-dezvoltarii-si-transportului-energiei-verzi>, accesat la data de 4 mai 2023.

- Serviciul European de Acțiune Externă, 2020, *Europe in the Interregnum: Our Geopolitical Awakening after Ukraine*, [*Europa în Interregnum: Trezirea noastră geopolitică după Ucraina*], disponibil online la: https://www.eeas.europa.eu/eeas/europe-interregnum-our-geopolitical-awakening-after-ukraine_en; Josep Borrel, 2020, a se vedea și *Embracing's Europe's Power*, [*Îmbrățișând puterea Europei*], Project Syndicate, disponibil online la: <https://www.project-syndicate.org/commentary/embracing-europe-s-power-by-josep-borrell-2020-02>, accesat la data de 8 mai 2023.
- *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy* [*Viziune comună, acțiune comună: o Europă mai puternică. O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene*], disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf, accesat la data de 12 mai 2023.
- Site-ul oficial al Misiunii Uniunii Europene în Armenia, disponibil online la https://www.eeas.europa.eu/euma/about-european-union-mission-armenia_en?s=410283, accesat la data de 25 aprilie 2023.
- Ukraine's Orange Revolution [Revoluția portocalie din Ucraina], 2023, The Kyiv Independent, disponibil online la: <https://kyivindependent.com/ukraines-orange-revolution/>, accesat la 21 iulie 2023.
- United Nations, *Paris Agreement*, 2015, disponibil online la: https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf.
- Visegrad Insight, *Eastern European Futures – Special Edition, 2020*, German Marshall Fund of the United States, disponibil online la: https://www.eap-csf.md/wp-content/uploads/2020/03/Visegrad-Insight_16_2020-EaP2030.pdf, accesat la 21 iulie 2023.
- Vladimir Putin, *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*, disponibil online la: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>, accesat la 21 iulie 2023.